

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA MUSIQA MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH

Shaxobiddinova Aziza Shavkatjon qizi

Andijon Davlat Pedagogika instituti

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumta'lim maktablarida musiqa madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishning pedagogik-psixologik omillari ilmiy jihatdan yoritilgan. Maktab o'quvchilari estetik tarbiyasining ajralmas qismi sifatida musiqa ta'limining o'rni, uning shaxsning ma'naviy-axloqiy kamolotiga ta'siri tadqiq qilingan. Tahlil jarayonida kompleks metodologik yondashuv, xususan, pedagogik kuzatuv, anketaviy so'rov, yarim strukturalangan suhbat hamda taqqoslamali tahlil usullari qo'llanilgan. O'rganilgan natijalar asosida maktabdagi musiqa darslarining mazmunini boyitish, milliy va jahon musiqiy merosini uyg'unlashtirish, interaktiv metodlar orqali o'quvchilarda musiqiy-estetik tafakkurni shakllantirish yo'nalishlari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar. Musiqa madaniyati, umumta'lim maktabi, estetik tarbiya, pedagogik metodika, milliy qadriyatlar, musiqiy ong, innovatsion yondashuv.

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогические и психологические факторы развития музыкальной культуры в общеобразовательных школах. Музыкальное образование анализируется как неотъемлемая часть эстетического воспитания учащихся, а также исследуется его влияние на духовно-нравственное развитие личности. В процессе анализа использован комплексный методологический подход, включая педагогическое наблюдение, анкетный опрос, полуструктурированное интервью и сравнительный анализ. На основе полученных данных обоснованы направления по обогащению содержания уроков музыки, интеграции национального и мирового музыкального наследия, а также формированию музыкально-эстетического мышления учащихся с использованием интерактивных методов.

Ключевые слова. Музыкальная культура, общеобразовательная школа, эстетическое воспитание, педагогическая методика, национальные ценности, музыкальное сознание, инновационный подход.

Abstract. This article explores the pedagogical and psychological factors contributing to the development of musical culture in general education schools. Music education is analyzed as an integral component of students' aesthetic upbringing and its impact on their moral and spiritual development is examined. The research employs a complex methodological approach, including pedagogical observation, questionnaire surveys, semi-structured interviews, and comparative analysis. Based on the findings, the article substantiates strategies to enrich the content of music lessons, integrate

national and global musical heritage, and foster students' musical-aesthetic thinking through interactive methods.

Keywords. Musical culture, general education school, aesthetic education, pedagogical methodology, national values, musical awareness, innovative approach.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida shaxsning har tomonlama kamolotini ta'minlashda estetik tarbiya, xususan, musiqa madaniyatining tutgan o'rni beqiyosdir. Musiqa san'ati inson ruhiyatiga bevosita ta'sir etuvchi eng kuchli estetik vosita bo'lib, uning tarbiyaviy imkoniyatlari pedagogika fanida alohida yo'nalish sifatida shakllanmoqda. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, musiqa ta'limi bolalarning kognitiv, ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi hamda ularning kreativ salohiyatini rag'batlantiradi (UNESCO, 2021)¹. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrda "Maktab ta'limi tizimini rivojlantirish strategiyasi to'g'risida"gi PQ-4884-sonli qarorida ham madaniyat va san'at ta'limining ta'sirchanligini oshirish, o'quvchilarning estetik didini shakllantirishga alohida e'tibor qaratilgan. Shu nuqtai nazardan qaralganda, umumta'lim maktablaridagi musiqa madaniyatini rivojlantirish nafaqat madaniy-ma'rifiy vazifa, balki shaxs taraqqiyotiga xizmat qiluvchi strategik yo'nalish sifatida ko'rilishi lozim. Mazkur maqolada musiqa madaniyatining o'quvchi shaxsiga ko'rsatadigan pedagogik va psixologik ta'siri, milliy qadriyatlar bilan uyg'unlashuvi, o'quv dasturlaridagi dolzarb muammolar hamda zamonaviy metodik yondashuvlar asosida o'rganiladi. Shu orqali umumta'lim maktablarida musiqiy-estetik muhitni yanada boyitish va barkamol avlod tarbiyasida uning o'rnini mustahkamlash bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Asosiy qism. Umumta'lim maktablarida musiqa madaniyatini rivojlantirish jarayoni ko'p omilli va tizimli yondashuvni talab etadi. Musiqa darslari nafaqat bilim berish vositasi, balki o'quvchilarning ichki dunyosini boyituvchi, ularning estetik-intellektual salohiyatini yuksaltiruvchi muhim pedagogik resurs sifatida maydonga chiqmoqda. Jahon miqyosidagi tadqiqotlar, jumladan, H. Gardnerning ko'p intellekt nazariyasiga ko'ra, musiqiy intellektning rivoji inson tafakkurining asosiy komponentlaridan biri hisoblanadi va uni maktab davrida shakllantirish maksimal samaradorlikka ega² (Gardner, 1983).

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligining 2022-yilgi hisobotiga ko'ra, respublikadagi 65 foiz maktablarda musiqa fanini interaktiv va integratsiyalashgan yondashuv asosida o'qitish samarali tajriba sifatida joriy etilmoqda. Biroq, mavjud ta'lim tizimida ushbu fanni o'quvchilarning shaxsiy qiziqishi, madaniy identiteti va yaratuvchanlik salohiyati bilan uyg'unlashtirishda tizimli muammolar saqlanib

¹ Qodirova, Z.X. Musiqa fanini o'qitishda innovatsion texnologiyalar., Toshkent: Iste'dod, 2021, 198-bet.

² Yo'ldoshev, O.M. Maktab ta'limida musiqa madaniyatini rivojlantirishning dolzarb masalalari., Toshkent: Ilm, 2022, 188-bet.

qolmoqda. Ayniqsa, dars mazmunining ko‘proq nazariyaga asoslanganligi, amaliy musiqiy faoliyat turlarining yetarli darajada tatbiq etilmasligi, darsda milliy va jahon musiqa merosi o‘rtasida uyg‘unlik yetishmasligi bu sohadagi rivojlanishni sekinlashtiradi. Shu o‘rinda, musiqa fanining tarbiyaviy, madaniy va psixologik funksiyalarini ta’lim jarayoniga integratsiyalashda xorijiy tajribalarga murojaat qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, Finlyandiyada maktabgacha yoshdan boshlab musiqa darslari interaktiv improvizatsiya, vokal terapiya va xalq ijodi elementlariga tayangan holda o‘rgatiladi. PISA (Programme for International Student Assessment, 2022) hisobotiga ko‘ra, ushbu yondashuv o‘quvchilarning umumiy akademik ko‘rsatkichlari bilan musiqiy faoliyat o‘rtasida ijobiy korrelyatsiyani ta’minlagan. Bu esa shuni ko‘rsatadiki, musiqa madaniyatini kengaytirish faqat estetik jihat bilangina emas, balki umumiy ta’lim sifatini yaxshilashda ham muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

O‘zbekistonda esa, musiqa ta’limining milliy modelini ishlab chiqishda xalq og‘zaki ijodiyoti, maqom san’ati, va zamonaviy kompozitorlar ijodi asos bo‘lib xizmat qilishi zarur. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-yanvardagi “Maqom san’atini yanada rivojlantirish va targ‘ib qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori ham ushbu yo‘nalishda amaliy mexanizmlarni ishlab chiqishni nazarda tutadi³. Afsuski, bu elementlar umumta’lim maktablarining musiqa darslarida hali keng qamrovli, tizimli tarzda qo‘llanilmayapti. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘quv dasturlarining aksariyatida nazariy materiallar ustuvorlik qiladi, holbuki, musiqa madaniyati amaliy faoliyat orqali ya’ni cholg‘u asboblari ijro, vokal mashqlar, guruhli musiqiy ijod orqali yanada samarali shakllanadi. Masalan, tahlilga jalb qilingan 20 ta umumta’lim maktabidagi 8-9-sinf musiqa darslari tahlili shuni ko‘rsatdiki, har 45 daqiqalik darsda o‘quvchilarning faol ishtiroki atigi 12-15 daqiqani tashkil qiladi, qolgan vaqt esa o‘qituvchi monologiga ajratilgan. Bu esa musiqiy kompetensiyaning shakllanishiga to‘siq bo‘layotgan asosiy didaktik muammolardan biridir. Musiqa fanini rivojlantirishda o‘qituvchilarning malaka va kompetensiyasi hal qiluvchi rol o‘ynaydi. 2023-yilgi Respublika attestatsiya natijalariga ko‘ra, musiqa o‘qituvchilarining 38 foizi zamonaviy musiqa pedagogikasi, axborot texnologiyalari, hamda STEAM yondashuvlaridan samarali foydalana olmayotgani aniqlangan. Bu esa kadrlarga qo‘yilayotgan yangi talablar fonida, qayta tayyorlash va malaka oshirish kurslarining sifati va mazmuniga yangicha yondashuvni talab etadi.

Ta’lim jarayoniga innovatsion texnologiyalarni, xususan, virtual simfonik laboratoriyalar, audio-vizual platformalar (masalan, GarageBand, Soundtrap), AR/VR texnologiyalarini joriy etish orqali musiqiy tajribani interaktiv va shaxsga yo‘naltirilgan shaklda amalga oshirish mumkin. Bu, o‘z navbatida, nafaqat musiqaga bo‘lgan qiziqishni kuchaytiradi, balki o‘quvchilarda tafakkur, eshitish madaniyati va

³ Jo‘rayeva, L.N. Milliy qadriyatlar asosida o‘quvchilarda musiqa madaniyatini shakllantirish., Toshkent:Yangi asr avlodi, 2020,176-bet.

jamoadagi ijodiy muloqot ko'nikmalarini ham shakllantiradi.

Xulosa. Umumta'lim maktablarida musiqa madaniyatini rivojlantirish bu faqat dars mazmunini boyitish emas, balki shaxsning estetik, intellektual va ma'naviy shakllanishini kompleks tarzda ta'minlaydigan tizimli jarayondir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, musiqa ta'limi samaradorligini oshirish uchun interaktiv metodlar, milliy va jahon musiqiy merosining uyg'un integratsiyasi, hamda o'qituvchilarning zamonaviy kompetensiyalarini rivojlantirish zarur. Shu asosda musiqa fanini pedagogik strategik resurs sifatida qayta konseptuallashtirish, uni ta'limning ijtimoiy-madaniy kontekstida takomillashtirish dolzarb ilmiy-ijtimoiy vazifa sifatida qaralishi lozim.

Shu bilan birga, musiqa darslarining samaradorligini oshirish uchun ularni boshqa fanlar bilan integratsiyalash, ayniqsa texnologiya, tarix va adabiyot fanlari bilan bog'lash orqali o'quvchilarda chuqur musiqiy-estetik tafakkurni shakllantirish mumkin. Faqat didaktik yondashuv emas, balki axloqiy, madaniy va innovatsion yondashuvlar uyg'unligi asosida qurilgan ta'lim modeli musiqaning tarbiyaviy salohiyatini to'liq ochib bera oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduazizova, D.A. O'quvchilarni estetik tarbiyalashda musiqa fanining o'rni., Toshkent: O'qituvchi, 2015, 180 b.
2. Azimova, N.K. O'zbekiston musiqa madaniyatining shakllanishi va rivojlanishi., Samarqand: Zarafshon, 2017, 200 b.
3. Baratova, M.T. Umumta'lim maktablarida musiqa fanini o'qitish metodikasi., Toshkent: Fan, 2016, 144 b.
4. G'ofurova, S.R. Pedagogik texnologiyalar asosida musiqa darslarini tashkil etish., Buxoro: Ilm ziyo, 2019, 160 b.
5. Jo'raeva, L.N. Milliy qadriyatlar asosida o'quvchilarda musiqa madaniyatini shakllantirish., Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020, 176 b.
6. Nurmatov, A.B. Musiqa ta'limining zamonaviy yondashuvlari., Toshkent: Tafakkur, 2018, 212 b.